

УДК 37.03

Галина Коберник

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ПІДРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сучасному етапі суспільного розвитку освіта перетворюється в одну з найважливіших сфер людської діяльності, яка тісно переплетена з усіма іншими областями суспільного життя. На разі, у зв'язку з необхідністю переходу країни на інноваційний шлях розвитку й використанням для цього наукових досягнень, важливого значення набуває підготовка висококваліфікованих фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці, компетентних, відповідальних, які вільно володіють своєю професією й орієнтуються в суміжних галузях знань, здатних до ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів, готових до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності.

Важливість інноваційної діяльності для стабільного економічного розвитку та державного регулювання цього процесу сьогодні визнається не тільки в розвинених країнах, але й у більшості держав світу. Тому наявність готовності до інноваційної діяльності сучасних кадрів є одним із вирішальних факторів успіху підприємства, галузі, регіону, держави і суспільства в цілому.

Використання інноваційних освітніх технологій викликане існуванням суперечностей між:

- об'єктивною потребою в розширенні профілю підготовки вчителів, формування у них готовності до вирішення широкого кола інноваційних завдань та існуючою традиційною системою навчання;
- необхідністю формування у студентів професійно важливих для інноваційної діяльності якостей і недостатньою розробкою теоретичних підходів до проектування відповідних педагогічних систем;
- необхідністю розвитку у студентів професійно важливих якостей педагога як суб'єкта інноваційної діяльності і спрямованістю традиційної освіти педагога лише на формування професійної компетентності, що розуміється як система професійних знань, умінь і навичок.

Інноваційні процеси в освіті стали об'єктом дослідження багатьох сучасних вчених. Були досліджені сутність інноваційної педагогічної діяльності, її структура і класифікація (К. Ангеловських, В. І. Загвязинский, О. А. Дубасенюк, М. В. Кларін, Н. Д. Нікандров, Н. Я. Найн, Л. С. Подимова, М. М. Поташник, В. А. Сластенін, Н. Р. Юсуфбекова та ін); підходи до застосування та впровадження педагогічних нововведень (С. А. Безбородько, І. Ф. Ісаєв, А. А. Орлов, С. Д. Поляков, А. І. Пригожин, В. А. Сластенін та ін); загальні та специфічні особливості інноваційної педагогічної діяльності (Ф. Н. Гоноволін, В. І. Загвязинский, В. А. Кан-Калик, Н. В. Ку-

змiна, Я. А. Пономарьов, Г. С. Сухобская, та iн); iнновацiйна дiяльнiсть в освiтнiх закладах нового типу (Л. А. Абрекова, А. В. Аралов, В. Д. Зернов, Г. А. Шабанов та iн); органiзацiя й управлiння iнновацiйними процесами (В. П. Кваша, Т. I. Кульпiна, Т. Х. Оганесова, С. Д. Поляков та iн.); прогнoзування, дiагностика, узагальнення передового педагогiчного досвiду та iнновацiйних процесiв (С. В. Недбаєва, В. А. Пегов, В. А. Сластенiн, Ф. Ш. Терегулов, Я. С. Турбiвський, Л. М. Фрiдман та iн.).

У деяких роботах зарубiжних авторiв розглядаються окремi теоретичнi та практичнi аспекти iнновацiйних процесiв як процесiв змiни в системi освiти на основi рiзних педагогiчних нововведень. У дослiдженнях американських i англiйських педагогiв (Д. Баас, Х. Барнет, Дж. Бассет, Д. Гамiльтон, Н. Гросс, Р. Карлсон, М. Майлз, А. Хаберман, Р. Хейвлок, Д. Чен, Р. Едем та iн) аналізується питання управлiння iнновацiйними процесами .

Виявленi протирiччя та аналiз педагогiчних дослiджень обумовлюють мету статтi, яка полягає у висвiтленнi теоретичних засад формування професiйно важливих якостей педагога, як суб'єкта iнновацiйної дiяльностi.

Iнновацiйне навчання орієнтоване на створення умов для пiдготовки особистостi до життя в суспiльствi швидкоплинних змiн, до невизначеного майбутнього за рахунок розвитку здiбностей до творчостi, до рiзноманiтних форм мислення, до спiвпрацi з iншими людьми. Специфіку iнновацiйного навчання визначають його вiдкритiсть, передбачення результатiв на основi постiйної переоцiнки цiнностей, здатностi до спiльних дiй у нових ситуацiях.

З поняттями «iнновацiя» i «iнновацiйна дiяльнiсть» зустрiчаємося в працях Ю. В. Громико, В. С. Лазарева, Б. П. Мартиросяна, А. I. Пригожина, Г. I. Герасимова, Л. В. Iлюхиної та iн

В. С. Лазарєв i Б. П. Мартиросян пiд iнновацiйною дiяльнiстю школи розумiють цiлеспрямоване введення новин (нововведень) в педагогiчну систему з метою пiдвищення якостi освiти. Суб'єктом iнновацiйної дiяльностi вченi розглядають педагогiчний колектив або групу педагогiв школи, що займаються впровадженням нововведення. Змiстом iнновацiйної дiяльностi є перетворення педагогiчної системи школи з допомогою впровадження нововведень. Призначенням iнновацiйної дiяльностi стає виявлення необхідностi змiн педагогiчної системи школи, пошук та ефективне використання iснуючих можливостей для їх реалiзацiї [3, с. 17].

На основi узагальнення розглянутих пiдходiв до визначення «iнновацiйна дiяльнiсть» робимо висновок про те, що iнновацiйна педагогiчна дiяльнiсть в освiтi характеризується як мiнимум розробкою i впровадженням принципово нових образiв змiсту й технологiй навчання, наявнiстю носiїв, якi цю дiяльнiсть забезпечують i здiйснюють.

Якщо в установi розгортається iнновацiйна дiяльнiсть, то мова йде про будiвництво майбутнього (нового), де подiї не повторюються. При

цьому педагог щоразу потрапляє в нову ситуацію, змушений в ній діяти і тому потребує методичної підтримки, яка здійснюється за допомогою методичного забезпечення його інноваційної діяльності.

До того ж, гуманістичні цінності шкільної освіти зумовили зміну авторитарно-дисциплінарної моделі навчання на особистісно-орієнтовану. Суттєвими ознаками цих змін є навчання й виховання учнів з максимально можливою індивідуалізацією, створенням умов для саморозвитку та самонавчання, осмисленого визначення своїх можливостей і життєвих цілей. Тому інноваційна модель навчання об'єктивно змінює позицію учнів і вчителів у спілкуванні, утверджує не рольове, а особистісне спілкування, зумовлює потребу діалогу, дискусій, обміну думками, враженнями, конструювання життєвих ситуацій, стимулює розвиток критичного мислення.

Це вимагає використання досконаліших технологій викладання, що передбачають інші умови організації навчального процесу, які забезпечують найповніше задоволення пізнавальних потреб школярів, всебічне врахування їх інтересів, нахилів, здібностей.

Реалізацію нових концептуальних підстав, які потребують вирішення цілої низки проблем, що дісталися освітній системі «у спадок», Г. Ксензова вбачає у:

- переорієнтації вчителів з навчально-дисциплінарної на особистісну модель взаємодії з учнями;
- підготовці педагогів до послідовного виключення примусу в навчанні, включенні внутрішніх активізаторів діяльності [3, с. 17].

Завдання педагога полягає у створенні такого навчального середовища, за якого б переважна частина учнів вчилися на рівні пізнавальних інтересів, що зростають, і лише для деяких учнів із-за необхідності використовувати стимули.

Щоб виключити жорсткість зовнішніх вимог на психологічному рівні необхідно забезпечити свободу у виборі засобів, форм і методів навчання як з боку педагога, так і з боку дітей, а також створити атмосферу довіри, співробітництва, взаємодопомоги. Необхідно змінити систему оцінювання навчально-пізнавальної діяльності учнів і діяльності вчителів.

Значний потенціал для розв'язання цих завдань має навчання через спілкування учасників навчального процесу (інтерактивне навчання). На важливе значення взаємостосунків у житті людини, на визначальну їх роль у моральному формуванні особистості вказують сучасні психологи й педагоги: В. Г. Ананьєв, О. О. Бодальов, А. М. Бойко, Л. П. Божович, Я. Л. Коломинський, О. В. Киричук, Б. Т. Ліхачов, Л. І. Новікова, О. Б. Старовойтенко, О. П. Сидельковський, В. О. Яковлев та ін.

Проведені в цьому напрямі дослідження (А. А. Пермяков, Р. С. Буре, С. Г. Якобсон, В. Г. Щур, Г. Я. Скоморохов, Л. М. Уманський, В. Г. Яковлев та ін.) свідчать про те, що морально цінні, гуманні за змістом взаємини виникають не в усякій діяльності. Потреба в таких взаєминах постає лише

тоді, коли діяльність є «спільно взаємодіючою», коли виконання об'єктивних вимог, що їх ставить спільна діяльність до учасників, потребує узгодженості в їхніх діях, турботи про людину. Таку діяльність називають інтерактивною.

За умов інтерактивного навчання складається сприятлива ситуація для:

- активного включення кожного учня в пошукову навчально-пізнавальну діяльність, організовану на основі внутрішньої мотивації;
- організації спільної діяльності, партнерських стосунків вчителя й учнів;
- включення дітей в педагогічно доцільні виховні взаємини у процесі навчальної діяльності;
- забезпечення діалогічного спілкування не лише між учителем і учнями, але і між учнями у процесі оволодіння новими знаннями.

Таке спілкування нами розглядається як прийом навчання, як найбільш сприятлива форма стосунків суб'єктів навчального процесу, як універсальна характеристика педагогічної ситуації, що обумовлює особистий розвиток індивіда. Це вимагає створення специфічного соціокультурного середовища, в умовах якого особистість, на основі перегляду попередніх поглядів, свідомо приймає новий досвід. Вирішенню цієї проблеми було присвячене дослідження С. В. Белової, в якому показано, що так званий гуманітарний компонент освіти не може бути сприйнятий особою ніяким іншим шляхом, окрім діалогу з нею. Гуманітарним є власне матеріал, який торкається таких питань «буття, відносно яких немає остаточних рішень, внаслідок чого навчальний процес постає як послідовність розвивальних «діалогів», що становлять єдиний, неперервний, незавершений діалог» [1, с. 3].

При цьому найважливіша функція особистості полягає у визначенні свого ставлення до певної життєвої ситуації, у виявленні її суті. Саме за умов активної взаємодії учасників навчального процесу, в учня є можливість по-новому подивитися на ту ситуацію, в якій він опинився.

За умов інтерактивного навчання створюється особистісно орієнтована ситуація, яка спрямована на актуалізацію особистих функцій учнів, на накопичення ними досвіду реалізації ціннісного вибору, критичного сприйняття, рефлексії, творчого вирішення проблем та ін.

Спілкуючись, особистість самостійно визначає свою роль серед інших людей і подій. Вона знаходить підтвердження своєї цінності і, як наслідок, у неї народжується бажання стати ще краще. Тому, взаємодія учасників навчального процесу лежить в контексті особистісних цілей, інтересів, сутності співрозмовників. Отже, інтерактивне навчання ніколи не зводиться тільки до засвоєння предмета, воно має й суттєвий виховний потенціал.

Як відзначалося вище, учнів треба готувати до такого навчання. Насамперед учень повинен вміти спілкуватися, сприймати думки

товариша, адекватно при цьому поводитися, дотримуючись деяких правил; зберігати у свідомості мету діалогу, «не скочуючись» у буденне з'ясування особистих пріоритетів і амбіцій, не зводячи усе багатство діалогу до емоційного «з'ясування стосунків» [5].

Спільна діяльність, співпраця передбачає розподіл ролей. Взаємодія учнів у цьому випадку відбувається у вигляді деякої життєвої ситуації, як спосіб життя учня й колективу. Вона виступає також як своєрідна технологія засвоєння емоційно-ціннісного досвіду, досвіду сутнісно-пошукової діяльності в процесі навчально-пізнавальної роботи.

Учень сьогодні повинен бути не тільки ерудованим, але й гнучким, могли відбирати, переробляти інформацію адекватно до конкретної ситуації. Засвоюючи навчальну інформацію в умовах інтеракції з того чи іншого предмета, він вчиться перемагати труднощі у виборі життєвих пріоритетів, ідеалів, партнерів, способу поведінки, у формулюванні висновків «для себе» з власного досвіду. Навчаючись спілкуванню, учні вчаться вчитися, компенсувати власне невміння з допомогою інших людей: вчителя, однокласників, батьків. У процесі спільної діяльності формуються в них такі якості, як доброзичливість, взаємодопомога, добросердечність, навички самоконтролю, розвивається учнівське самоврядування. Зростаюча людина поступово вчиться контролювати свою поведінку, формулювати й розв'язувати складні задачі, знаходити шлях їх розв'язування, тобто ставати суб'єктом навчання, а потім і власного життя.

В умовах інтеракції відбувається становлення готовності людини для здійснення її саморозвитку й самореалізації відповідно до нових або поставлених цілей на різних рівнях складності, в тому числі за межами раніше досягнутого.

Все вище сказане передбачає внесення змін у професійну підготовку висококваліфікованих педагогічних кадрів. Врахувавши, що продуктивність професійної діяльності опосередкована не тільки технікою й технологією, а й особистісним потенціалом, особистісними якостями працівника, то саме це питання потребує окремих досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белова С. В. Функции ученого диалога в усвоении старшекласниками ценностно-смыслового содержания гуманитарных предметов : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук / С. В. Белова. – Волгоград, 1995. – 24 с.
2. Буева Л. П. Человек: деятельность и общение / Л. П. Буева – М. : Мысль, 1988. – 315 с.
3. Ксензова Г. Ю. Перспективные школьные технологии : учебно-методическое пособие / Г. Ю. Ксензова. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 224 с.
4. Пометун О. Активні й інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять / Олена Помету // Шлях Освіти. – 2004. – № 3. – С. 10–15.